

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

олійні культури, який стосується лише соняшнику, льону й ріжю. Біопальне ж вигідно виробляти тільки за умови створення великих переробних комбінатів.

У свою чергу, створення зон концентрованого вирощування рослин з групи високоенергетичних культур з використанням сучасних технологій дає змогу:

- забезпечити гарантований збут сільськогосподарськими товаровиробниками енергетичних культур;
- удосконалити структуру земель сільськогосподарського призначення зокрема, оптимізувати площі сільськогосподарських угідь, зайнятих під енергетичними культурами;
- запровадити ґрунтозахисні системи землеробства, що полегшає в дотримання науково обґрунтованої сівозміни.

Ефективний розвиток аграрних відносин, в умовах фінансової кризи в Північному регіоні, забезпечить вирощування енергетичних культур, з урахуванням впровадження інноваційних технологій на забруднених або неродючих землях, що дасть змогу збільшити обсяги виробництва енергетичних культур у десятки разів. До того ж сама рослина з групи високоенергетичних культур має здатність очищати ґрунт від радіонуклідів, при цьому не збираючи їх у своєму насінні. Це мало б неабиякий позитивний результат в очищенні ґрунту після катастрофи на ЧАЕС.

Найбільш раціональним шляхом в період фінансово-економічної кризи на погляд автора є спеціалізація в напрямку органічного землеробства. Було б доцільне запровадження спеціалізації в цьому напрямку в Подільському, Харківському, Південному та Північному регіонах, частина яких визнана інститутом агрохімії і ґрунтознавства УААН, придатними для вирощування екологічно чистої продукції. В інших регіонах спеціалізацію з органічного землеробства доцільно впроваджувати за рахунок зменшення використання мінеральних добрив, хімічних засобів захисту рослин та інтенсивної механічної обробки ґрунтів. Вдалими можуть бути маловитратні технології, які в сучасний час замінюють традиційні.

Висновки

За результатами дослідження зроблено висновок, що попере-дження впливу дії кризових явищ на розвиток аграрних відносин може мінімізувати наслідки світової фінансової кризи, зокрема аграрний сектор економіки України може стати тим демпфером, який їх зведе до мінімуму. Спрямування антикризової державної аграрної політики на забезпечення продовольчої безпеки держави, вирішення програм соціального розвитку села, утвердження конкурентоспроможної продукції аграрного сектору на внутрішньому та зовнішньому ринках – всі розглянуті вище фактори дають змогу створити певні сприятливі умови для стійкого розвитку аграрних відносин в умовах світової фінансової кризи.

Література

1. Супрун О.М. Подолання наслідків кризи в аграрному секторі економіки / О.М. Супрун // Економіка АПК. – 2008. – №12. – С. 37–39.
2. Єранкін О.О. Формування маркетингових орієнтирів підприємств АПК України в контексті світової продовольчої кризи / О.О. Єранкін // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №11. – С. 105.
3. Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи та поступальний розвиток: Програма діяльності Кабінету Міністрів [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. Режим доступу: <http://www/kmu.gov.ua/>
4. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво [монографія] / Н.А. Мікула – Львів: ІРДНАН України, 2004. – 395 с.
5. Мазур А.Г. Регіональна парадигма суспільного розвитку / А.Г. Мазур – Вінниця: Книга–Вега, 2007. – 160 с.
6. Беленький П.Ю. Регіональна політика збалансованого соціально-економічного розвитку / П.Ю. Беленький, О.О. Другов // Регіональна економіка. – 2005. – №1. – С. 96–106.
7. Шкільов О.В. Заходи подолання кризових явищ на макrorівні країни та мікрорівні підприємств / О.В. Шкільов // Агросвіт. – 2009. – №3. – С. 49–53.
8. Калетнік Г.М. Створення біоенергетичних технологій для виробництва біопалива на інноваційних засадах / Г.М. Калетнік // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – №21. – С. 28–31.

Н.П. СІТНИКОВА,
к.е.н., докторант, НДІ

Стратегічне планування на регіональному рівні

У статті розглянуто систему стратегічного планування на регіональному рівні, її законодавче підґрунтя та основні складові. Також наведено огляд існуючого досвіду розроблення стратегічних документів розвитку регіонів та шляхів удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку в Україні.

В статье рассмотрена система стратегического планирования на региональном уровне, ее законодательная база и основные составляющие. Также приведен обзор существую-

щего опыта разработки стратегических документов развития регионов и путей усовершенствования системы стратегического планирования регионального развития в Украине.

In the article we consider the system of strategic planning at the regional level, its legal framework and basic components. Also an overview of the existing experience on elaboration of strategic documents for regional development and ways to improve the strategic planning of regional development in Ukraine are provided.

Постановка проблеми. Успішне впровадження реформ в Україні певною мірою залежить від вдосконалення системи управління регіональним розвитком. За роки незалежності України створена законодавча база, яка регулює організаційні, правові та соціально-економічні відносини між державою та регіонами у сфері стратегічного планування розвитку, міжбюджетних відносин, розвитку інституцій ринкової інфраструктури та соціальної сфери тощо. Разом із тим існуюча в Україні система стратегічного планування та програмування регіонального розвитку залишається досі внутрішньосуперечливою, малоефективною і відірваною як від реальних можливостей фінансування відповідних стратегічних завдань, так і від очікувань населення регіону щодо покращення якості життя. Трансформаційні перетворення економіко-правового середовища у регіонах країни, необхідність посилення міжрегіональної інтеграції, подолання міжрегіонального відчуження та забезпечення інтеграції регіональних соціоекономічних, інформаційних, наукових, освітніх та культурних просторів у єдиний загальноукраїнський простір зумовлюють необхідність удосконалення системи стратегічного планування на регіональному рівні.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Концептуальні питання стратегічного планування регіонального розвитку досліджені у працях зарубіжних науковців: І. Ансоффа, Ф. Брайсона, Я. Вайди, Г. Гордона, Л. Абалкіна та вітчизняних учених – С.А. Романюка, О.М. Нижник, М.І. Долішнього, О.С. Чмир. Проте недостатньо вивченими залишаються деякі питання, пов'язані зі системними підходами до стратегічного планування суспільного розвитку на регіональному рівні та імплементацією європейського досвіду програмування регіонального розвитку.

Мета статті. Висвітлити питання удосконалення системи стратегічного планування на регіональному рівні та розглянути досвід розроблення стратегій розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України, законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні» важливою функцією місцевих органів виконавчої влади є стратегічне управління соціально-економічними процесами в регіоні, основним нормативно-правовим актом, що визначає основи регіональної політики в Україні є Концепція державної регіональної політики (схвалена Указом Президента України 25 травня 2001 року №341/2001). На сучасному етапі стратегічне планування регіонального розвитку відносно регламентовано і ґрунтується насамперед на законах України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», «Про державні цільові програми», «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про планування і забудову територій», «Про Генеральну схему планування території України», а також на Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року (затверджена постановою КМУ від 21.07.2006 р. №1001) та постанові КМУ «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу показників розвитку регіонів, районів, міст республіканського в Автономній Республі-

ці Крим і обласного значення для визнання територій депресивними» (від 24.06.2006 р. №860).

Національна система планування регіонального розвитку складається із Концепції державної регіональної політики, Державної стратегії регіонального розвитку, регіональних стратегій розвитку, програм та прогнозів економічного і соціального розвитку регіонів, відповідних державних цільових програм, угод щодо регіонального розвитку, проектів регіонального розвитку.

Державна регіональна політика має ґрунтуватися на принципах конституційності та законності, забезпечення унітарності України та цілісності її території. Концепцією державної регіональної політики у 2001 році було визначено мету державної регіональної політики, основні завдання (які передбачається виконати для досягнення поставленої мети) та шляхи їх реалізації. Слід підкреслити, що ще на початку століття головною метою державної регіональної політики було визначено «створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення», серед стратегічних завдань слід зазначити: забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Основну увагу у концепції було сконцентровано на необхідності: поєднання процесів централізації та децентралізації влади; гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів; максимального наближення послуг, що надаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів; диференційованості надання державної підтримки регіонам відповідно до умов, визначених критеріїв та строків; стимулювання тісного співробітництва між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у розробленні та реалізації заходів щодо регіонального розвитку тощо [3]. Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 року було задекларовано спрямованість на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів та усунення значних міжрегіональних диспропорцій. Регіональні стратегії розвитку мали забезпечити досягнення соціально-економічних цілей регіонів, які конкретизують загальнонаціональну мету держави в особливих умовах відповідних територій. Це стратегічні плани розвитку регіонів (Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя), що визначають цілі, завдання, пріоритети, напрями сталого економічного і соціального розвитку на середньостроковий (4 – 6 років) та довгостроковий (10–15 років) періоди. Програми економічного і соціального розвитку регіонів розробляються на основі регіональних стратегій, містять кількісні та якісні економічні показники, які ідентифікують конкретні дії за певними цілями та напрямами діяльності. Угоди щодо регіонального розвитку (угода між Кабінетом Міністрів України та обласною радою депутатів про здійснення та фінансування спільних заходів

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

щодо регіонального розвитку на 3–5 років) передбачають: спільні заходи центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування з реалізації в регіоні державної стратегії регіонального розвитку та обласних стратегій розвитку; порядок, обсяг, форми та строки фінансування спільних заходів відповідно до Державного бюджету України та місцевих бюджетів; порядок інформування про реалізацію угоди; відповідальність сторін угоди за невиконання або неналежне виконання передбачених нею заходів; порядок внесення змін до угоди; порядок набуття чинності та строк дії угоди.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року визначає, що державна регіональна політика має бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їх динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій (документ розроблено з урахуванням досвіду регіонального розвитку у країнах Європейського Союзу, Центральної та Східної Європи і СНД) [3]. Стратегія визначає пріоритети державної регіональної політики з позиції загальнонаціональних потреб та інтересів на період до 2015 року, містить занадто детальний аналіз тенденцій соціально-економічного розвитку (26 сторінок) та зосереджує увагу на значній кількості проблем регіонального розвитку (близько 30 проблем). Стратегія має досить великий загальний обсяг, що ускладнює її сприйняття як стратегічного документу. Ключовою проблемою, що потребує поетапного розв'язання, визначено «збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низьку конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційну активність», серед низки інших проблем відмічено низьку інвестиційну привабливість регіонів; нерозвинуту виробничу, транспортну та соціальну інфраструктуру; слабкі міжрегіональні зв'язки; нераціональне використання людського потенціалу тощо.

Основними стратегічними завданнями державної політики регіонального розвитку України до 2015 року визначено: підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу; забезпечення розвитку людських ресурсів; розвиток міжрегіонального співробітництва; створення інституціональних умов для регіонального розвитку, оскільки завдання регіонального розвитку за трьома вимірами (розв'язання проблем регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин «центр – регіони») перебуває у площині інституційного і правового поля та потребує формування і реалізації державної регіональної політики, чіткого розподілу функцій та координування діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Для реалізації стратегії необхідним вважалось: розмежування функцій та повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; впровадження правового режиму користування майном, що перебуває у спільній власності територіальних громад; удосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку (визначення статусу стратегічних документів, запровадження принципів регіонального програмування та планування); впро-

вадження механізму концентрації та оптимізації державних ресурсів, що спрямовуються у регіони; закріплення за місцевими бюджетами частки загальнодержавних надходжень; розширення повноважень органів місцевого самоврядування у затвердженні та виконанні бюджету; реформування системи адміністративно-територіальних одиниць; координація процесів розвитку місцевого самоврядування тощо.

Основними інструментами реалізації стратегії було визначено угоди щодо регіонального розвитку, укладення яких мало надати змогу узгоджувати державні пріоритети регіонального розвитку з регіональними пріоритетами, концентрувати державні та місцеві ресурси для їх виконання. Щодо фінансового забезпечення реалізації стратегії, то у документі зазначено, що виконання завдань та пріоритетних напрямів стратегії фінансуватимуться за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших джерел. Реалізацію стратегії передбачалося здійснювати в два етапи. На першому етапі (2006–2008 роки) пріоритетними завданнями було визначено: завершення формування нормативно-правової бази щодо запровадження нових механізмів стимулювання розвитку регіонів, визначення структурних проблем у кожному регіоні, забезпечення розроблення та затвердження регіональних стратегій розвитку, які визначають пріоритетні напрями розвитку регіонів на середньо- та довгострокову перспективу; проведення моніторингу показників розвитку регіонів, районів і міст обласного значення для визначення депресивних територій. На другому етапі (2009–2015 роки) передбачалося: провести адміністративно-територіальну та бюджетну реформи з метою зміцнення фінансово-економічної основи територіальних громад; передати органам місцевого самоврядування повноваження і посилити відповідальність за надання послуг населенню; реалізувати відповідні етапи довгострокових стратегій розвитку кожного регіону; виконати програми подолання депресивності територій; укласти угоди щодо регіонального розвитку тощо. Окремий розділ присвячено моніторингу і оцінці реалізації стратегії, де зазначено, що результати реалізації стратегії визначаються шляхом проведення моніторингу виконання угод щодо регіонального розвитку, програм подолання депресивності окремих територій. Для проведення моніторингу передбачалось використовувати відповідні показники соціально-економічного розвитку регіонів (збір, узагальнення, періодичний аналіз показників соціально-економічного розвитку регіонів) для визначення ефективності реалізації стратегії. Щодо очікуваних результатів реалізації стратегії до 2015 року, то цей розділ містить дослівно наступне: «Стратегія ставить за мету: зниження диспропорцій у соціальних показниках, у тому числі заробітній платі та забезпеченні додержання державних соціальних гарантій; збільшення обсягу інвестицій в основний капітал при одночасному зниженні диспропорції за цим показником; створення умов для сталого розвитку регіонів в інтересах усієї країни, підвищення рівня життя населення, подолання бідності та безробіття, формування середнього класу; забезпечення додержання визначених державних соціальних гарантій стосовно кожного громадянина незалежно від місця його проживання; подолання депресивного стану

окремих територій, своєчасне і комплексне розв'язання проблем охорони довкілля».

Основними принципами регіональної політики є: програмування (політика регіонального розвитку здійснюється на основі взаємозв'язаних довгострокових стратегій, планів та програм розвитку як на державному, так і на адміністративно-територіальному рівні, цей принцип також передбачає щорічне планування необхідних витрат державного бюджету, що сприятиме забезпеченню прозорості, стабільності та синхронізації); концентрації (на основі встановленої ієрархічності пріоритетів відповідно до сформульованих цілей визначаються вимоги до економічної ефективності); синхронізації дій – «синергії» (синхронне проведення ряду реформ, що впливають на соціально-економічний розвиток регіонів, з узгодженням пріоритетів та дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування); поляризованого розвитку (формування «опорних регіонів», своєрідних «полюсів зростання»); додатковості (фінансова підтримка регіонального розвитку здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів); субсидіарності (розподілу владних повноважень); збалансованого розвитку; партнерства; єдності (суспільної, економічної, просторової).

Після розроблення Державної стратегії регіонального розвитку процеси стратегічного планування на регіональному рівні набули нового змісту, задекларовані напрями вектору державної регіональної політики включали: перехід від політики підтримки до політики стимулювання розвитку регіонів; створення необхідних передумов для стійкого розвитку регіонів; зниження та поступове усунення регіональної диференціації у рівні життя населення; надання громадянам різних регіонів країни рівних прав та можливостей; гармонізацію регіональних інтересів із загальнонаціональними; підвищення ефективності використання державних коштів; забезпечення самостійності регіональної спільноти як суб'єкта територіального розвитку.

Запровадження нового інструменту регіональної політики (угоди) мало дозволити узгодити державні і регіональні інтереси щодо пріоритетних напрямів розвитку та вирішити ті питання, що потребують спільних дій держави та регіонів. Це також мало сприяти активізації співпраці органів місцевої влади та підприємців для залучення інвестицій у розвиток регіонів та надання методичної допомоги місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування.

Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів» встановлюється така процедура підготовки та укладання Угод щодо регіонального розвитку: ініціювання та прийняття рішення про укладення Угоди; підписання протоколу про наміри та створення спільної робочої групи з підготовки Угоди; розроблення та узгодження проекту Угоди; підписання та державна реєстрація Угоди [3]. Закон дозволяє уряду заключати одну угоду одночасно з декількома регіонами для реалізації просторової політики, стимулювання концентрації місцевих ресурсів для вирішення загальнодержавних завдань розвитку. Водночас уряд може пропонувати спільне вирішення завдань регіонального розвитку за рахунок добровільного об'єднання місцевих бюджетів те-

риторіальних громад в межах одного або декількох регіонів. Основною умовою укладення угоди є наявність Державної стратегії регіонального розвитку та регіональної (обласної) стратегії розвитку. Договірна система взаємовідносин вводиться одночасно із запровадженням стратегічного планування просторового розвитку як на державному, так і на регіональному рівнях. Наявність регіональної стратегії розвитку слугуватиме підґрунтям для визначення спільних дій центральних та місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування. Укладання угоди на період 4–5 років передбачає забезпечення стабільності відносин між центральною і регіональною владою, в угоді чітко визначаються зобов'язання сторін. Тобто на момент укладання угоди формулюється відповідальність уряду і місцевої влади за кінцевий результат її реалізації. Зобов'язання трансформуються урядом і місцевою владою у державну та регіональні програми економічного і соціального розвитку, Державний та відповідний місцевий бюджет. Джерелами фінансування спільних заходів угоди є Державний бюджет, місцеві бюджети. В результаті запровадження угод щодо регіонального розвитку центральна та місцева влада матимуть спільне бачення майбутнього розвитку певного регіону, що формує спільну мету та вимагає концентрації зусиль та ресурсів, узгодження дій для її досягнення [5]. В ході підготовки та реалізації угоди уряд розглядатиме органи місцевого самоврядування регіонального рівня в якості реального партнера у досягненні спільних цілей розвитку території. Територіальні громади, підприємці реально впливатимуть на цей розвиток, оскільки виконання зобов'язань, взятих на себе регіоном, вимагатиме узгодженості дій і політики розвитку усіх суб'єктів регіональних відносин. Угода регіонального розвитку потребуватиме довгострокової координації дій центральних органів влади щодо галузевої політики на регіональному рівні. Запровадження договірних відносин між центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування дозволить підвищити публічність і прозорість використання ресурсів розвитку у регіональному вимірі, що дозволить населенню реально оцінювати роботу як центральних так і місцевих органів влади щодо розвитку регіону.

Протягом останніх років було укладено низку угод щодо регіонального розвитку між урядом і областями України. Так, наприклад, угода щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та Донецькою обласною (2007 рік) визначала такі спільні заходи, що здійснюються за пріоритетними напрямами узгодженої діяльності сторін: розвиток та реструктуризація в регіоні вугільної галузі (підвищення ефективності роботи підприємств вугільної галузі та розв'язання проблем життєдіяльності територій вугледобування; передача у спільну власність територіальних громад області від вугільних підприємств об'єктів житлово-комунального господарства); надійне та ефективне функціонування всіх систем життєзабезпечення у населених пунктах (комплексна модернізація та реконструкція каналу Сіверський Донець – Донбас та Другого Донецького водопроводу; відновлення житлового фонду, який постраждав внаслідок проведення гірничо-добувних робіт); створення ефективної си-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

стеми в галузі охорони навколишнього природного середовища (будівництво регіональних полігонів твердих побутових відходів; охорона навколишнього природного середовища від забруднення небезпечними відходами; збереження та відновлення природно-заповідного фонду; будівництво об'єктів водовідведення в населених пунктах; розбудова та модернізація інфраструктури (розвиток мережі автомобільних доріг; розвиток транспортної інфраструктури; будівництво, капітальний ремонт, оснащення студентських та інших гуртожитків; будівництво і модернізація закладів культури та організації дозвілля; реконструкція спортивних споруд).

Угодою щодо регіонального розвитку Івано-Франківської області між Кабінетом Міністрів України та Івано-Франківською обласною радою (2010 рік) визначено заходи з реалізації пріоритетних напрямів розвитку регіону із зазначенням відповідних виконавців з боку уряду та органів місцевої влади, строків виконання та очікуваних результатів, а також порядок, обсяг, форму та строки фінансування заходів за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів та інших джерел. Основні напрями угоди – реструктуризація промислового комплексу задля екологічної безпеки регіону, розбудова і модернізація транспортної та соціальної інфраструктури, упередження надзвичайних екологічних ситуацій. В угоді задекларовано спільне фінансування близько 30 проектів на суму понад один мільярд гривень. Серед спільних намірів – завершення робіт з будівництва та капітального ремонту автомобільних доріг в обхід історичних міст Болехова, Рогатина та селища Заболотів, будівництво автотранспортної мережі в обхід обласного центру через ріку Бистриця, модернізація Міжнародного аеропорту «Івано-Франківськ» тощо. Грошова частка уряду в угоді становитиме не менше 600 мільйонів гривень.

Наразі укладено шість угод щодо регіонального розвитку між урядом та Донецькою, Львівською, Вінницькою, Волинською, Івано-Франківською, Херсонською обласними радами. Підготовлено проекти угод щодо регіонального розвитку Сумської, Рівненської, Тернопільської, Луганської, Закарпатської, Кіровоградської областей, які доопрацьовуються в частині приведення у відповідність до Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», місцевих бюджетів. Також здійснюється координація підготовки проектів угод щодо регіонального розвитку Чернівецької, Житомирської, Дніпропетровської та Запорізької областей. У 2010 році на реалізацію спільних заходів діючих угод щодо регіонального розвитку було спрямовано 622,8 млн. грн. бюджетних коштів та 117,5 млн. грн. коштів місцевих бюджетів, додатково на виконання спільних заходів було залучено понад 86 млн. грн. з інших джерел фінансування. Нагальним завданням є запровадження оцінки ефективності реалізації спільних заходів угод щодо регіонального розвитку, визначення їх впливу на економічний та соціальний розвиток регіонів [4].

Серед елементів системи стратегічного планування на регіональному рівні чільне місце займають регіональні стратегії розвитку. Протягом останніх років на регіональному рівні було розроблено і затверджено значну кількість стратегій розвитку (областей, районів і міст). Стратегії розвитку області були розро-

блені майже у всіх регіонах України. Слід зазначити, що у багатьох випадках ці стратегії розроблялися з урахуванням міжнародного досвіду стратегічного планування та за підтримки проектів міжнародної технічної допомоги.

У стратегіях розвитку на регіональному рівні (областей, районів і міст) має бути визначено першочергові пріоритетні цілі розвитку регіону та критерії їх досягнення (з урахуванням загальнодержавних пріоритетів), надано оцінку конкурентних переваг, обмежень, загроз і проблем; визначено шляхи координації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, які мають спрямовуватись на реалізацію визначених завдань [2]. Такі стратегії є основою для розроблення: середньострокових прогнозів економічного і соціального розвитку області, в яких наведено показники видатків державного і місцевих бюджетів, необхідних на наступні бюджетні періоди для стратегічних цілей регіонального розвитку, здійснення яких триває більше одного бюджетного року; щорічних програм економічного і соціального розвитку регіонів, що визначають послідовні заходи першочергової реалізації регіональної стратегії розвитку та необхідні для цього витрати, які включаються до проекту місцевих бюджетів відповідних територій на наступний рік; програм підтримки і розвитку депресивних територій; угоди між Кабінетом Міністрів України та обласною державною адміністрацією щодо регіонального розвитку.

Так, наприклад, Стратегія розвитку Луганщини до 2015 року була розроблена обласною владою спільно з Національним інститутом стратегічних досліджень України. Серед основних напрямів розвитку Луганщини визначено наступні: реструктуризація і диверсифікація економіки регіону (розвиток перш за все галузей з високим інноваційним потенціалом); розвиток малого та середнього бізнесу; реформування житлово-комунального господарства (ЖКГ) та розвиток інженерної і транспортної інфраструктури області; розвиток людського потенціалу (поліпшення демографічної ситуації, забезпечення раціональної зайнятості населення, підвищення ефективності використання трудових ресурсів та розвиток сфери соціальних послуг і культурного простору); раціональне використання і відновлення природних ресурсів регіону, охорона навколишнього середовища; удосконалення територіальної структури економіки і вирішення проблем монофункціональних міст. За переконанням розробників стратегії, головним пріоритетом структурних перетворень в регіоні має стати технологічна перебудова промисловості на основі розвитку ресурсозберігаючих технологій, тому було запропоновано наступні стратегічні завдання: нарощення потужності, перш за все в інноваційних галузях – машинобудуванні, хімії і нафтохімії, легкій та харчовій промисловості; створення промислових кластерів, розширення міжгалузевої кооперації, залучення зовнішніх інвестицій та розвиток конкурентоспроможного аграрного сектору. Для поліпшення демографічної ситуації стратегія передбачала стимулювання народжуваності через підвищення якості медичних послуг та надання широкого кола соціальних послуг, а також застосування довгострокового житлового кредитування. У стратегії визначено, що політика розвитку людських ресурсів ре-

гіону має бути спрямована на забезпечення повної зайнятості працездатного населення, розвиток системи освіти, реформування системи охорони здоров'я, підтримку соціально незахищених верств населення та розвиток матеріально-технічної бази установ культури та мистецтва. У Стратегії розвитку Луганщини до 2015 року визначені інструменти її реалізації? у розрізі організаційно-управлінської, інвестиційно-інноваційної та бюджетної складових. Щодо фінансового забезпечення реалізації стратегії, то передбачалось укладання угоди між Луганською областю та Кабінетом Міністрів України про загальне фінансування стратегічних галузей і сфер: ЖКГ, сільського господарства, охорони навколишнього середовища, розвитку малого підприємництва тощо. Крім цього, стратегія передбачала фінансування державних та обласних програм за рахунок державного та місцевих бюджетів, власних ресурсів підприємств, залучених кредитних ресурсів та інвестицій тощо.

Одним із прикладів стратегічного планування за участі всіх груп інтересів (participatory approach) може слугувати процес розроблення Стратегії розвитку Закарпатської області до 2015 року, що є стратегічним планом розвитку області з визначеними за широкої участі всіх зацікавлених сторін довгостроковими цілями, завданнями та пріоритетами розвитку. У стратегії наводиться сформульоване закарпатцями бачення власного майбутнього (за наслідками обговорень): «Закарпаття – економічно самодостатній, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний центральноєвропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою та історико-архітектурною спадщиною; з високою освіченістю та духовність громадян і відродженими традиціями самоврядності громад. Край, в якому забезпечуються і підтримуються сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнародна злагода, гармонія між містом і селом; розвиток підприємництва та дружні і взаємовигідні зв'язки із сусідніми областями і країнами».

Це бачення було покладено в основу розроблення місії регіону, яку було визначено наступним чином: «забезпечення добробуту та високої якості життя теперішнього та майбутнього покоління в умовах розвитку конкурентоспроможної та інноваційної економіки регіону на засадах збереження унікальних культурно-етнічних традицій та природних особливостей краю». Для реалізації місії Закарпатської області було необхідно окреслити стратегічні цілі та визначити операційні цілі та плани дій. Для цього було застосовано сценарний підхід, зокрема, розроблено 4 сценарії економічного і соціального розвитку області на період до 2015 року. В їх основі – альтернативні шляхи забезпечення стабільного зростання соціально орієнтованої ринкової економіки області в таких масштабах, які здатні підвищити якість життя населення. Сценарій, який прийнято за основу для визначення стратегічних цілей і операційних завдань, викладено наступним чином: «Стабільне зростання соціально орієнтованої ринкової економіки Закарпатської області забезпечуватиметься за рахунок спрямування інвестицій на розвиток транскордонного співробітництва і розбудови прикордонної інфраструктури в

умовах активізації розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу, промисловості, науки і освіти та сфери послуг при підтримці розвитку науково-дослідної сфери, проектно-конструкторських розробок, будівельного комплексу та інженерної й транспортної інфраструктури, забезпечення протипаводкового захисту та розбудови транспортної мережі та логістики». Реалізація цього сценарію дозволить Закарпатській області збільшити втричі річний ВВП до 2015 року. Це, у свою чергу, надасть можливість досягти відповідного покращання рівня життя мешканців, подолання бідності у віддалених містах, районах та селищах області, а також покращити якість життя населення.

Нові ініціативи щодо реформи регіонального розвитку (удосконалення системи управління регіональним розвитком в Україні) передбачають імплементацію Україною європейського досвіду управління регіональним розвитком [6]. Планується розроблення Програми реформування системи державного управління регіональним розвитком в Україні та Плану дій з реформування державного управління регіональним розвитком в Україні, який має містити заходи спрямовані на: посилення співпраці України з європейськими організаціями, фондами та інституціями, що спеціалізуються на регіональному розвитку (політика та фінансова підтримка); усунення бар'єрів, що блокують розвиток міжгалузевої та промислової кооперації; формування нових міжрегіональних кластерів, індустріальних парків, міжрегіональних програм розвитку тощо. План дій щодо стимулювання розвитку міжрегіональної співпраці та кооперації передбачатиме підтримку та реалізацію проектів, які забезпечать інфраструктурну цілісність країни; формування міжрегіональних ринків, бірж, територіальних корпорацій. Також передбачається створення сучасного інституту з питань фінансового забезпечення регіонального розвитку – Державного фонду регіонального розвитку (бюджетного фонду на зразок цільової бюджетної програми). Обсяг коштів фонду пропонується щорічно встановлювати на рівні не менше 3% обсягу видатків загального фонду державного бюджету (приблизно 6 млрд. грн.). Основна мета Фонду – здійснення видатків на фінансування середньо- та довгострокових інвестиційних програм та проектів, спрямованих на розвиток регіонів, що відповідають державній стратегії регіонального розвитку.

Висновки

Процес удосконалення системи стратегічного планування регіонального розвитку має починатися з розроблення законопроектів «Про державне стратегічне планування і прогнозування» та «Про основні засади державної регіональної політики» (за участі широкого кола національних та міжнародних експертів), які мають відповідати викликам часу та очікуванням населення щодо впровадження реформ. Також доцільно удосконалити механізми проведення моніторингу розвитку регіонів (удосконалення порядку, методики та переліку показників, за якими проводиться оцінка соціально-економічного розвитку регіонів). Необхідним є запровадження механізму концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках регіонального розвитку, визначених у відповідних стратегічних документах. У умовах об-

меженості фінансово-матеріальних можливостей держави і суб'єктів підприємництва, структурних диспропорцій у виробництві, лише акумулювання ресурсів на розв'язанні ключових суспільно значущих проблем, стимулювання інновацій та інвестицій у пріоритетних сферах і виробництвах здатне забезпечити дієвість і повну практичну реалізацію розроблених програм відповідно до регіональних стратегій розвитку [1].

Ключовим етапом у процесі розроблення регіональних стратегій має стати відбір найважливіших проблем для програмного вирішення у рамках пріоритетних напрямів соціально-економічного, науково-технічного розвитку регіону. Це, у свою чергу, вимагає попереднього проведення інвентаризації/ревізії існуючих регіональних стратегій і програм з метою встановлення їх відповідності обраним пріоритетам та фактично досягнутим цільовим результатам.

Стратегічні завдання розвитку регіону мають бути взаємоузгоджені та спрямовані на: забезпечення соціального благополуччя та підвищення добробуту населення регіону; досягнення і забезпечення економічної стабільності регіону, підвищення конкурентоспроможності; забезпечення екологічної рівноваги;

підвищення якості інституційних змін (запровадження європейських стандартів демократії, надання населенню якісних послуг, протидія корупції тощо).

Література

1. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошал. – СПб.: «Питер», 2001. – 688 с.
2. Стратегическое управление: регион, город, предприятие / Под ред. Д.С. Львова, А.Г. Гранберга, А.П. Егоршина. – М.: Экономика, 2005. – 255 с.
3. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку і будівництва України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.minregionbud.gov.ua/>
5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.me.gov.ua/>
6. Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради «Модернізація України – наш стратегічний вибір» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.president.gov.ua/docs/Poslannya_sborka.pdf

К.В. ПЕТРЕНКО,
к.е.н., доцент, КНУКІМ

Депресивні території: особливості трактування, формування та класифікація

Стаття присвячена проблемам розвитку депресивних територій. Визначено фактори виникнення регіональної депресивності та складено класифікацію депресивних територій.

Статья посвящается проблемам развития депрессивных территорий. Определены факторы возникновения региональной депрессивности и сформирована классификация депрессивных территорий.

This article is dedicated to the problems of the development of the depressed territories. Identified factors of a regional depressive and classification for depressed areas.

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняної економіки характеризують ознаки затяжної економічної кризи які поєднують у собі такі первинні явища: падіння обсягів виробництва, деградацію господарської структури, втрату ринків збуту здебільшого обробної промисловості і відповідно звуження ринку продукції високотехнічних виробництв, а також і наслідкові кризові явища, зокрема: фінансова та політична нестабільність, недостатня активність інвестиційних процесів, у тому числі в банківській сфері, скорочення податкової бази та зміни напряму її накопичення в бік центрального апарату, нарощення внутрішнього та зовнішнього державного боргу тощо. Всі ці явища по-

силують асиметрії в економічному та соціально-культурному розвитку як регіонів так і держави в цілому, і надають питанням депресивного розвитку територій нового змісту.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню та узагальненню проблем регіонального розвитку і управління цим процесом присвячені фундаментальні дослідження українських учених, серед яких найбільшою ґрунтовністю відрізняються наукові праці О. Алимova, О. Амоші, С. Бандура, І. Балабанова, М. Барановського, О. Бейдика, А. Бобкової, Ю. Веденіна, Н. Вишнеvської, О. Гейман, В. Гееця, С. Генсирука, Л. Горбач, Б. Данилишина, Л. Дейнеко, М. Долішного, С. Дорогунцова, В. Євдокименка, І. Зоріна, В. Квартальнова, М. Крачичла, Д. Клинового, В. Куценко, В. Кравченка, О. Любіцевої, М. Ляшевської, Т. Максимової, А. Новікової, В. Пили, В. Преображенського, І. Родічкина, А. Степаненка, І. Твердохлебова, М. Чумаченка, Л. Чернюк, М. Фащевського, М. Хвесика, В. Шевчука та ін.

Метою статті є дослідження сутності і факторів виникнення різних типів депресивних територій і узагальнення класифікації депресивних територій.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні внаслідок дії низки об'єктивних та суб'єктивних факторів, таких як світова фінансова криза, «ручне» управління економікою, політична